

БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

УДК 01(477)-051 М. Кордуба

ДО ДЖЕРЕЛ НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИРОНА КОРДУБИ

Олег ПІХ

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026, Україна*

Розглянуто малодосліджене питання формування науково-бібліографічних зацікавлень Мирона Кордуби, впливу педагогічних засад Михайла Грушевського на формування наукового світогляду молодого історика. Проаналізовано рецензійну та критико-оглядову діяльність М. Кордуби в українських та закордонних часописах.

Ключові слова: Мирон Кордуба, Михайло Грушевський, рецензія, науково-критичний огляд, історіографія.

Серед учнів та послідовників видатного українського історика Михайла Грушевського особливо помітна постать Мирона Кордуби – визначного українського історика, географа, педагога, дійсного члена Наукового Товариства ім. Шевченка, професора Львівського і Варшавського університетів, організатора та одного із керівників Українського таємного університету у Львові, консула Західноукраїнського посольства у Відні, члена буковинської делегації Крайового комітету Західноукраїнських національних зборів.

Необізнаність сучасного покоління із науковою діяльністю Мирона Кордуби пов'язана з відомими обставинами минулих десятиліть. Тим часом, як видно з наукових праць, листування, спогадів сучасників ученого, коло його зацікавлень як дослідника надзвичайно широке. Він цікавився політичною та економічною історією України, історичною географією, демографією, етнографією, видавав історичні джерела. Крім того, серед багатогранної наукової спадщини українського вченого значне місце посідали бібліографічні праці, рецензії, критико-аналітичні публікації з української та закордонної історіографії, огляди журнальних та газетних статей.

Аналіз наукової літератури свідчить, що досліджуване питання спеціального висвітлення в українській історичній науці не мало. Низка праць в українській історичній літературі, присвячених проблемі становлення Мирона Кордуби як бібліографа, рецензента, лише тою чи іншою мірою торкаються дослідницької діяльності вченого в цій галузі. Досі не стало предметом цілісного об'єктивного вивчення питання ролі і значення видатного українського історика в дослідженні історіографічної спадщини України та чужоземних держав. Невеликі за обсягом відомості з'являються у найновішій довідковій літературі. Низку статей про М. Кордубу у періодиці опублікували Б. Головин¹, О. Прицак², Я. Серкіз³, В. і З. Чуприни⁴. У них знаходимо фактичний мате-

¹ Головин Б. «З поступом знаменитим» (Вплив М. Грушевського на становлення М. Кордуби як науковця) // Студентський вісник. – 1996. – 16 верес.

ріал з питань наукових зацікавлень ученого, співпраці з М. Грушевським та структурами НТШ у Львові. Іншу групу робіт, присвячених дослідникові, складають матеріали у збірниках з нагоди ювілеїв М. Грушевського. Авторами статей, що стосуються окремих аспектів діяльності Кордуби, є О. Купчинський⁵, Я. Серкіз⁶, Л. Винар⁷. Окремо варто відзначити монографічну працю І. Федорів⁸, де показано становлення М. Кордуби як ученого, висвітлено окремі аспекти його бібліографічної діяльності. Однак дослідниця не ставила за мету дати детальний та всебічний аналіз науково-бібліографічних праць, торкаючись питання лише побіжно. Отже, недостатнє висвітлення цієї проблеми та її наукова актуальність вимагають ширшого предметного дослідження.

Мета статті – простежити становлення М. Кордуби як ученого-бібліографа, визначити вплив М. Грушевського на формування науково-бібліографічних зацікавлень дослідника та охарактеризувати наукову співпрацю вчителя й учня, висвітлити основні етапи бібліографічно-оглядової та рецензійної діяльності історика, проаналізувати тематичний обсяг досліджень, а також дослідити історіографічну значимість праць ученого з проблеми.

Головними джерелами для написання статті послужили бібліографічні матеріали, огляди, повідомлення, рецензії Мирона Кордуби, надруковані в українських та закордонних виданнях («Записки НТШ», «Kwartalnik Historyczny», «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte» та ін.). Окрім того, додаткові дані відображені в епістолярній спадщині та спогадах ученого і його сучасників⁹.

Мирон Кордуба народився 2 березня 1876 р. в родині українського священика на Тернопільщині. З дому він виніс тверді національні переконання і почуття обов'язку перед рідним народом. Ці риси він зберігав усе своє життя. Навчаючись у початкових класах школи, виявив здібності і нахил до науки. З 1885 до 1891 рр. здобував освіту в Тернопільській гімназії, а з 1891 до 1893 рр. – в Академічній гімназії у Львові. Навчався у Львівському (1893–1895) і Віденському (1895–1898) університетах. Працював учителем гімназій у Чернівцях (1900–1918), Львові та Холмі. У 1929–1939 рр. – професор Варшавського університету. З 1944 р. – професор і завідувач кафедри історії південних і західних слов'ян Львівського університету, старший науковий співробітник Львівського відділу Інституту історії України АН УРСР¹⁰.

Становлення М. Кордуби як науковця розпочалося під час навчання на філософському факультеті Львівського університету. В цей час до Львова прибув М. Грушевський, який очолив в університеті новостворену кафедру історії України. Приїзд молодого професора до Львова викликав неабиякий резонанс серед студентської молоді.

² *Пріцак О.* Мирон Кордуба і його життя // Дзвін. – Львів, 1990. – № 7. – С. 144–146.

³ *Серкіз Я.* Учений з європейським іменем // Молода Галичина. – Львів, 1996. – 5 берез. – С. 3.

⁴ *Чуприна В., Чуприна З.* Видатний дослідник Хмельниччини // Дзвін. – 2000. – № 3. – С. 121–124.

⁵ *Купчинський О.* Листи М. Кордуби до М. Грушевського: питання творчих взаємин і співпраці учня і вчителя // Михайло Грушевський і Львівська історична школа. – Львів, 1995. – С. 178–186.

⁶ *Серкіз Я.* Науково-педагогічні засади М. Грушевського (за листами до М. Кордуби) // Михайло Грушевський і Західна Україна. – Львів, 1995. – С. 73–74.

⁷ *Винар Л.* Галицька доба М. Грушевського (1894–1914) // Український історик. – 1967. – № 1–2. – С. 5–23.

⁸ *Федорів І.* Мирон Кордуба в історії України (кінець XIX – перша половина XX ст.). – Тернопіль, 2001. – 127 с.

⁹ *Кордуба М.* Приїзд М. Грушевського до Львова (Особисті спомини) // Вісник Союзу Визволення України (далі – Вісник СВУ). – 1916. – Ч. 128. – С. 795–796; *Крип'якевич І.* Михайло Грушевський. Життя і діяльність. – Львів, 1935. – 66 с.

¹⁰ *Даниленко В.* Кордуба Мирон Михайлович // Вчені Інституту історії України: Бібліографічний довідник. – Київ, 1998. – Вип. 1 (серія “Українські історики”). – С. 152.

У своїх спогадах М. Кордуба відзначив, що на виклади Грушевського записалося все, що причислялося до українства, – а отже, не лише студенти філософського факультету різних груп, але й правники та теологи, – тому професорові довелося викладати у найбільшій залі, яка тоді була в університеті¹¹. Записався на виклади і Мирон Кордуба. Ставлення М. Грушевського до українського студентства було щире і товариське. “Він усе вмів заохочувати молодь до праці, давав поради у важливих питаннях, підтримував знеохочених. Часто запрошував студентів до своєї хати, де мав чудову бібліотеку, у кожній хвилині двері його хати були для них відчинені, і він ніколи не шкодував свого дорогоцінного часу на балачки з недосвідченими вченими”, – згадував І. Крип’якевич¹². Не раз бував вдома у М. Грушевського і М. Кордуба.

Особисте знайомство молодого історика з учителем відбулось 17 жовтня 1894 р. в гостях у недалекого родича М. Кордуби, відомого на той час науковця, громадського і політичного діяча – Олександра Барвінського. “Мене, – писав М. Кордуба, – представили професорові як майбутнього ученика, та вже сам титул “товаришу”, з яким він звернувся до мене, звучав для мене з уст університетського професора непривично й бентежив мене”¹³. Так розпочалась плідна співпраця славетного історика та його учня.

Своїм розумінням і дружнім ставленням до студентів та їхньої праці М. Грушевський скоро згуртував біля себе групу молодих adeptів науки, які присвятили себе українознавчим студіям і протягом короткого часу стали визначними українськими дослідниками; були це М. Кордуба, І. Крип’якевич, С. Томашівський, І. Джиджора, І. Кревецький, В. Герасимчук та інші¹⁴.

Звернемо увагу на низку конкретних принципів, яких дотримувався М. Грушевський у підготові наукових кадрів і які давали згадані вище результати. Перше – це вміння зацікавити предметом історії, довести її важливість та престижність. Друге – висока вимогливість, ставлення важких завдань у якомога молодшому віці, самостійна праця та участь у роботі НТШ. Для цього треба було поступово розвивати у молодих учених навички наукової роботи: реферування, огляди, рецензії, критику, архівний пошук – аж до відряджень студентів у закордонні архіви; врешті, створити умови для оперативного публікування у виданнях НТШ¹⁵. Однією з головних справ, якою після приїзду зайнявся М. Грушевський поза викладанням, було пожвавлення діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові й організація наукової роботи. Йшлося, зокрема, про регулярне видання «Записок», які до приїзду вченого у Львові з’являлись неперіодично¹⁶.

Окрім лекційних викладів, М. Грушевський проводив семінарські вправи, на яких, на відміну від дещо “сухих” і монотонних лекцій, був надзвичайно динамічним, маючи справу з фаховими істориками, а не з широким колом слухачів. На семінарах аналізували закордонні та українські історичні праці й джерела. І. Крип’якевич, один із найвизначніших учнів професора, писав, що він виявив себе на семінарах великим педагогом. “Молоді історики – спершу під проводом професора читали і виясняли історичні джерела, обговорювали праці інших дослідників, потім діставали обробля-

¹¹ Кордуба М. Приїзд М. Грушевського до Львова... – С. 795.

¹² Крип’якевич І. Михайло Грушевський... – С. 22.

¹³ Кордуба М. Приїзд М. Грушевського до Львова... – С. 795.

¹⁴ Винар Л. Галицька доба М. Грушевського... – С. 13.

¹⁵ Крип’якевич І. Михайло Грушевський та Іван Крип’якевич (За матеріалами неопублікованого листування й мемуарів) // Український історик. – 1991. – № 1–2. – С. 26.

¹⁶ Кордуба М. Приїзд М. Грушевського до Львова... – С. 795.

ти різні завдання й так поволі втягалися до самостійної наукової праці»¹⁷. До цього можна ще додати спогади й самого М. Кордуби: «Нас, своїх студентів, професор затягнув до рецензійного відділу. Зразу це нам видалося дивним, бо не почували за собою відповідного підготовлення, щоб обговорювати або й критикувати твори учених спеціалістів. Але Грушевський вмів швидко розігнати сумніви й нестачу довір'я в сили. Роздав кожному по книжці з тих, які треба було обговорити, й велів прочитати. Потім радив порівняти прочитане з тим або іншим давнішим твором про дану тему та при стрічах зараз випитував про вислід порівняння, враження, яке нова книжка зробила, і т. д. Вислухавши терпеливо усного реферату, докидав тут і там свої замітки, радив звернути більшу увагу на ту або іншу точку й кінчив: «А тепер, товаришу, пробуйте все те написати». Так поробив із нас 18–20-літніх хлопців рецензентів і так постали перші студентські рецензії у «Записках НТШ»¹⁸.

У такому руслі працював і М. Кордуба. Працьовитість, наполегливість молодого історика, природний нахил до наукової діяльності педагог високо відзначив, у заліковій книжці за 1894/1895 навчальний рік оцінивши знання свого учня з історії України записом «дуже пильно», а в свідоцтвах про колоквиуми – «з поступом знаменитим»¹⁹. Дещо згодом, після переїзду М. Кордуби на навчання до Відня, М. Грушевський у листі писав: «Ви належали до невеликого числа моїх справжніх учеників, за котрих я завжди пам'ятав і по змозі опікувався і сподіваюся пожитку для нашої бідної суспільності»²⁰. Одночасно М. Грушевський виявляє об'єктивність і відвертість, коли йдеться про оцінку наукових праць учня, підкреслює їх слабкі й сильні сторони, вимагає дотримання термінів подання праць до видань НТШ. У кількох листах дано фахові настанови щодо удосконалення техніки, стилю, вказано на «брак прозорості, важкий спосіб викладу, першорядні аргументи не виставлені наперед в порівнянні з другорядними». Однак детальний аналіз статей, рецензій та оглядів учений робив під час особистих зустрічей²¹.

У багатьох листах (листування між М. Грушевським і М. Кордубою почалось після переїзду майбутнього історика до Відня) мова йде про надання М. Кордубі стипендії і допомоги НТШ, надсилання гонорарів. Відомо, що Виділ НТШ іноді допомагав одержати стипендії студентам, які досягли успіхів у науковій роботі. М. Грушевський спеціально замовляв бібліографічні огляди праць закордонних істориків для «Записок НТШ», за що молодий науковець одержував щорічну платню, а також гонорар за кожний друкований аркуш огляду. М. Кордуба виявив неабиякий інтерес до втілення в життя ідей свого вчителя. Знання європейських мов давало можливість успішно виконувати завдання – збирати чужоземний матеріал і, водночас, писати статті, рецензії та огляди²².

Велика частина завдань стосується саме написання рецензій. Перші з них з'являються в 1894–1895 рр. у двох виданнях – «Записках НТШ» і «Kwartalniku Historycznym». Спочатку за дорученням учителя, а згодом і з власної ініціативи М. Кордуба рецензував праці багатьох українських та чужоземних істориків. Водночас завдяки М. Грушевському і НТШ розширюється коло наукових зацікавлень молодого вченого – ще в студентські роки він стає постійним дописувачем видань Товариства.

¹⁷ Крип'якевич І. Михайло Грушевський... – С. 21.

¹⁸ Кордуба М. Приїзд М. Грушевського до Львова... – С. 795.

¹⁹ Федорів І. Мирон Кордуба в історії України... – С. 23.

²⁰ Серкіз Я. Науково-педагогічні засади М. Грушевського... – С. 73.

²¹ Там само. – С. 74.

²² Чуприна В., Чуприна З. Видатний дослідник Хмельниччини. – С. 122.

У «Записках Наукового Товариства ім. Шевченка» у Львові широко публікувалися бібліографічні матеріали. Огляди літератури подавали у двох відділах: у «Хроніці» повідомляли про групи публікацій з окремих питань та журнали, у відділі «Бібліографія» публікували рецензії на окремі праці. Широко рецензувалися російські, польські та інші слов'янські публікації, а також деякі західноєвропейські. Власне, саме в «Записках» за сприяння М. Грушевського з'являються перші студентські рецензії М. Кордуби.

Тематика науково-критичних публікацій історика надзвичайно широка, а хронологічні рамки охоплюють практично весь період історії України. Крім того, низку критичних оглядів присвячено походженню та історичному розвитку слов'ян, а також історії сусідніх з Україною земель і народів. Так, зокрема, в кількох рецензіях дослідник розглянув публікації, що стосувалися проблем відносин слов'янських народів з мадярами²³, їх культурного, економічного та духовного розвитку²⁴. Не залишилися поза увагою вченого питання історичної антропології та історичної географії, пов'язані з процесом етногенезу слов'ян. Він розглядав загальні проблеми (наприклад, топографію Геродота²⁵, де його цікавили нові дані стосовно земель Північного Причорномор'я) і дослідження історії окремих українських регіонів.

Зокрема, М. Кордуба аналізував праці І. Філевича «Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки» та «Очерк карпатской территории и населения»²⁶, в яких автор, взявши за основу дослідження топографічну номенклатуру, намагався визначити етнічність автохтонного населення Карпатського регіону, а також окреслити межі його розселення, вважаючи, що таким автохтоном було населення слов'янське, навіть більше – українсько-руське, яке звідси переселилося далі на українські території, а не навпаки. Рецензент, визнаючи топографічну номенклатуру за важливе джерело, разом з тим, робить авторові низку закидів. По-перше, на його думку, незрозуміле географічне визначення території «Карпатського регіону» та критерії, за якими дослідник зараховував ту чи іншу територію до нього. По-друге, вважає рецензент, праці Філевича мають радше полемічний характер, спрямований проти норманської теорії та її репрезентанта Куніка, однак авторська гіпотеза потребує кращого обґрунтування.

Окрему частину складають рецензії, присвячені історії середньовіччя та історії інших народів. М. Кордуба розглянув праці Г. Стракоша-Грасмана «Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241 und 1242» (Навала монголів на Центральну Європу 1241–1242 рр.)²⁷, відзначаючи важливість монографії, адже до того часу це питання не було об'єктом цілісного дослідження, та В. Бука «Der deutsche Handel in Nowgorod bis zur Mitte des XIV Jahrhunderts» (Німецька торгівля в Новгороді до сере-

²³ Кордуба М. [рец.:] Грот К. Я. Мадьяры и Славяне въ прошломъ. Варшава, 1893. 34 с. (Відбитка з: Варшавские университетские известия. 1893. [№] V) // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові (далі – Записки НТШ). – Львів, 1895. – Т. V. – Бібл., С. 6–7.

²⁴ Кордуба М. [рец.:] М. К. О религии поганских Словян. Pogląd ze stanowiska kulturno-historycznego. Lwów, 1894. 647 s. // Там само. – 1896. – Т. XII. – Бібл., С. 2–7.

²⁵ Кордуба М. [рец.:] Westberg Fr. Zur Topographie des Herodot (Klio. Beiträge z. alten Geschichte. Bd. IV. S. 182–192 und Bd. VI. S. 259–268) // Там само. – 1907. – Т. LXXVI. – Бібл., С. 188–189.

²⁶ Кордуба М. [рец.:] Филевичъ И. П. Угорская Русь и связанные съ нею вопросы и задачи русской исторической науки. Варшава, 1894. 32 с. (Відбитка з: Варшавские университетские известия. 1894. [№] V) // Там само. – 1895. – Т. V. – Бібл., С. 5; Його ж. Филевичъ И. П. Очеркъ карпатской территории и населения (Журнал министерства народного просвещения. 1895. IV–V) // Там само. – 1896. – Т. XII. – Бібл., С. 7–8.

²⁷ Кордуба М. [рец.:] Strakosch-Grassman G. Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241 und 1242. Innsbruck, 1893. VI + 227 s. // Там само. – 1895. – Т. V. – Бібл., С. 11–12.

дини XIV ст.)²⁸, де автор намагається дослідити торгівлю німців у Новгороді на підставі купецьких статутів, показуючи внутрішню організацію купецтва та визначаючи правові засади перебування чужоземного купецтва у місті. Незважаючи на загалом позитивний відгук щодо цієї другої роботи, молодий історик зазначив, що Бук у своїй праці оминув питання економічних наслідків німецької торгівлі як для Новгорода, так і для Ганзи, а це, на його думку, мало б становити “корону” цілої розвідки.

Серед досліджень, до яких звертається М. Кордуба, достатньо критично відзначено роботу Н. Йорги «Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen» (Історія румунського народу в рамках його державного формування)²⁹. Рецензент визнає Йоргу найбільш методично вишколеним з-поміж румунських істориків, а його працю, незважаючи на численні хиби та помилки, як найкращу з обраної теми, яка приносить багато нового і цікавого. Однак відзначає, що такі помилки походять, головню, від намагання автора “відкинути всі дотеперішні придбання науки і стати à tout prix (будь-якою ціною) оригінальним”, а також частково від незнання слов’янської наукової літератури. Особливо закидає авторові відхід у певних моментах від історично-наукового висвітлення і перехід на позиції радикально-націоналістичного політика.

Релігійні відносини розглянуто в рецензіях на праці Д. А. Гупіна «Un apôtre de l’union des églises au XVII-e siècle. Saint Josapat et église grecoslave en Pologne et en Russie» (Церковна унія в XVII столітті. Святий Йосапат і греко-слов’янська церква в Польщі та Росії)³⁰, яку М. Кордуба гостро критикував за упереджене ставлення автора до “схизматиків”, православної церкви, й апологетичне до Польської держави, а також звеличення ролі єзуїтів у поширенні просвіти на Русі, з кінцевим безапеляційним резюме – “висновки дослідження не відповідають дійсності”. Не менш гостру рецензію публікує М. Кордуба в «Записках НТШ» на розвідку німецького вченого Леопольда Карла Гетца «Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius, quellenmässig untersucht und dargestellt» (Історія слов’янських апостолів Кирила і Мефодія, написана на першоджерелах)³¹. Молодий історик зазначає, що дана розвідка не містить абсолютно нічого нового чи оригінального, тільки поширює відомі уже погляди проф. Фрідріха, а також дорікає Гетцу, що “той, не знаючи слов’янських мов, взявся писати про річ, до якої є багато слов’янських джерел”³².

Досліджуючи історію Хмельниччини, М. Кордуба у своїх рецензіях не міг обійти козацького періоду. Його критичні огляди торкаються й історії запорізьких козаків³³, і окремих моментів повстання під проводом Б. Хмельницького, висвітлених у праці Людвіка Кубалі³⁴. Крім того, рецензент аналізує дослідження, в яких опубліковано

²⁸ Кордуба М. [рец.:] Buck W. Der deutsche Handel in Nowgorod bis zur Mitte des XIV Jahrhundert. Spb., 1895. 90 s. // Записки НТШ. – 1896. – Т. XI. – Бібл., С. 10–11.

²⁹ Кордуба М. [рец.:] Jorga N. Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen. Gotha, 1905. Bd. I–II. 402 + XV s.; Bd. XIV. 541 s. // Там само. – 1907. – Т. LXXVI. – Бібл., С. 202–213.

³⁰ Кордуба М. [рец.:] Guépin D. A. Un apôtre de l’union des églises au XVII-e siècle. Saint Josapat et église grecoslave en Pologne et en Russie. Paris, 1897–1898 // Там само. – 1901. – Т. XXXIX. – Бібл., С. 16–18.

³¹ Кордуба М. [рец.:] Goetz L. K. Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius, quellenmässig untersucht und dargestellt. Gotha, 1897. VIII + 272 s. // Там само. – 1899. – Т. XXVII. – Бібл., С. 4–7.

³² Федорів І. Мирон Кордуба в історії України... – С. 48.

³³ Кордуба М. [рец.:] Еварницькій Д. И. Історія Запорожських козаковъ. Спб. 1895. Т. II. 624 с. + план // Записки НТШ. – 1895. – Т. VIII. – Бібл., С. 39–44.

³⁴ Кордуба М. [рец.:] Kubala L. Zaprzepaszczona kraina (Kwartalnik historyczny. 1907. S. 612–653) // Там само. – 1908. – Т. LXXXV. – Бібл., С. 210–211.

нові архівні документи³⁵, акти³⁶, спогади³⁷ та інші матеріали, що стосуються цього періоду історії України.

Серед безпосередніх зацікавлень ученого важливе місце посідали дослідження в ділянці історичної географії та етнографії. В «Записках» надруковано його рецензію на історико-географічне дослідження Кам'янецького повіту. М. Кордуба відзначив багатий джерельний матеріал³⁸. Досить гострі деякі зауваги молодого вченого на адресу відомих на той час дослідників. Зокрема, М. Кордуба був рецензентом майже всіх праць Раймунда Кайндля з української етнографії, таких як «Гуцули», «З народних вірувань русинів у Галичині», «Новий вклад в етнологію та етнографію Гуцулів» та інших³⁹. У супровідному листі до однієї з рецензій на праці цього автора він писав М. Грушевському: «Про Кайндля годі було що довше писати, бо, з одного боку, его статті подавали з малими виймками лиш сирий матеріал і про се годі розводитись, з другого – він жадна така знаменитість». Приблизно такої ж думки дотримувався і сам Грушевський та й інші українські дослідники, що вказували на не цілком вдалий добір українського матеріалу у багатьох працях Кайндля і незрілість та непереконливість деяких його висновків із питань етнокультури українців⁴⁰. Однак все ж таки Кордуба визнав: «Треба назвати відрадным той факт, що знайшовся чужинець, німець, який став цікавитися нашим людом, збирати его перекази, вірування та звичаї і поклав собі за мету познайомити Европу з тою позабутою народністю»⁴¹. З інших етнографічних матеріалів, прорецензованих ученим, знаходимо роботу, яка присвячена українським народним писанкам⁴².

Із другої половини 90-х рр. XIX ст. М. Кордуба систематично реферує історичні та історико-етнографічні журнали: «Byzantinische Zeitschrift» (Журнал з візантєзнавства), «Zeitschrift für österreichische Volkskunde» (Журнал з австрійської етнографії), «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte» (Журнал зі східноєвропейської історії) та ін.⁴³.

Не можна оминати і того факту, що вже з 1896 р. М. Кордуба на замовлення М. Грушевського починає надсилати до «Записок НТШ» ґрунтовні історіографічні «Огляди західноєвропейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки»⁴⁴, що з'являлися друком протягом 1898–1901 рр. у розділі «Нау-

³⁵ Кордуба М. [рец.:] Kraushar A. Kartki historyczne i literackie. Kraków, 1894. 152 + 192 s. // Записки НТШ. – 1895. – Т. VII. – Бібл., С. 38–39.

³⁶ Кордуба М. [рец.:] Акты шведскаго государственнаго архива, относящиеся къ истории Малороссіи, 1649–1660 (Архив Юго-Западной Россіи. Киев, 1908. Ч. III, Т. VI) // Там само. – 1908. – Т. LXXXIII. – Бібл., С. 217–219.

³⁷ Кордуба М. [рец.:] Stanisława Oświęcima dyaryusz (1643–1651), wydał Wiktor Czermak (Scriptores regum Polonicaum. Kraków, 1907. Т. XIX) // Там само. – 1908. – Т. LXXXIII. – Бібл., С. 215–217.

³⁸ Кордуба М. [рец.:] Миколасвич Я. Опис географічно-статистичний повіта Кам'янецького. Львів, 1894. – VIII + 120 с. // Там само. – 1896. – Т. IX. – Бібл., С. 52–55.

³⁹ Кордуба М. [рец.:] Розвідки Дра Раймунда Фридриха Кайндля з етнографії рускої... // Там само. – 1896. – Т. XI. – С. 1–10 (Наукова хроніка).

⁴⁰ Кулчинський О. Листи М. Кордуби до М. Грушевського... – С. 179.

⁴¹ Кордуба М. [рец.:] Розвідки Дра Раймунда Фридриха Кайндля... – С. 2.

⁴² Кордуба М. [рец.:] Описаніе коллекціи народныхъ писанокъ. Составилъ С. К. Кулжинскій. Москва, 1899. Вып. I. 176 с. + 45 табл. // Записки НТШ. – 1904. – Т. LVII. – Бібл., С. 46–50.

⁴³ Кордуба М. Огляд часописей за 1895 р. Часописи видавані по за Україною // Там само. – 1896. – Т. XIV. – С. 37–40 (Наукова хроніка); *Його ж.* Огляд часописей за 1896 р. Часописи видавані поза Україною // Там само. – 1897. – Т. XX. – С. 35–37 (Наукова хроніка).

⁴⁴ Кордуба М. Огляд західно-європейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки в 1897 р. // Там само. – 1898. – Т. XXII. – С. 1–42 (Наукова хроніка); Т. XXV. – С. 31–80 (Наукова хроніка); *Його ж.* Огляд західно-європейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки в 1898 р. // Там само. – 1899. – Т. XXVIII. – С. 1–36 (Наукова хроніка);

кова хроніка». Це був надзвичайно ретельний відбір і аналіз історичних праць, опублікованих в Західній Європі. М. Грушевський в листах до М. Кордуби часто радив, як працювати над «Оглядом»: залишати все дрібне і більше уваги звертати на праці важливіші, тоді буде меншим і обсяг «Огляду»; виробляти техніку писання, особливо стежити за мовою, яку конче треба поліпшити; обмежувати розміри «Огляду», тому писати лаконічніше, чіткіше давати пояснення⁴⁵. М. Кордуба подавав «Огляди» за такою структурою: 1. Історіософія та праці з методології історії, допоміжних історичних дисциплін, загальні публікації; 2. Стародавні часи (до 475 р. н. е.) – Єгипет і стародавній Схід, Греція, Рим; 3. Стародавні часи (перша доба – до 1250 р., друга доба – 1250–1500 рр.) – мандрівки народів і держава Каролінгів, середньовічні національні держави, слов'янські народи, історія Німеччини, Франції, Італії, Англії, Греції і Сходу; 4. Нова доба (1500–1789 рр.) – слов'янські країни, Німеччина, Франція, Італія, Англія, Піренейський півострів і його колонії, Нідерланди, інші європейські держави та Америка; 5. Найновіша доба (від 1789 р.) – слов'янські народи, Німеччина і Австрія, Франція, Італія, Англія, інші держави, розвідки загальні та політично-культурні.

Такі «Огляди» були дуже потрібні тогочасній історичній науці, мали велике інформативне значення. М. Кордуба часто сам подавав список праць, які, на його думку, заслуговують на увагу українського читача, часто звертався до Грушевського: «Прошу подати мені докладно план, в який має вестися перегляд заграничної літератури»⁴⁶. Втім, у віденський та чернівецький періоди життя Кордуби, здається, не було наукових питань, з приводу яких молодий дослідник не радився б з наставником.

Співпрацюючи з виданнями Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, М. Кордуба також дописував до відомого часопису «Kwartalnik Historyczny». Це видання заснував 1887 р. польський історик Ксаверій Ліске як орган створеного у Львові (1886) Історичного товариства. На сторінках кварталника висвітлювались проблеми польської та української історії. Тут друкувалися не лише статті та розвідки, але й історичні джерела, полеміка, рецензії, бібліографія та інші дослідження. Поява у 80–90-х рр. XIX ст. серед авторів видання українських учених – Івана Франка, Олександра Колесси, Кирила Студинського, Мирона Кордуби та інших – значною мірою вплинула на тематику публікацій видання. У часописі особливу увагу приділяли рецензіям.

У 1895–1896 рр. в розділах «Перегляд літератури» та «Рецензії і Доповіді» регулярно з'являлися публікації М. Кордуби – огляди найновішої закордонної літератури. Він рецензував праці польських, німецьких, французьких, російських авторів. Тематика аналізованих праць, як і у випадку «Записок», надзвичайно різноманітна. Зокрема, кілька розвідок стосуються античної історії: дослідження археологічних пам'яток⁴⁷, нових трактувань історії Геродота⁴⁸, вивчення впливу драматичних творів Еврипіда на античне середовище⁴⁹. У решті рецензій є аналіз праць, присвячених історії країн Європи, розвитку міст, релігійним відносинам, діяльності видатних осіб.

Т. XXIX. – С. 1–31 (Наукова хроніка); 1900. – Т. XXXIII. – С. 1–30 (Наукова хроніка); *Його ж.* Огляд західно-європейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки в 1899 р. // Записки НТШ. – Т. XXXVII. – С. 1–28 (Наукова хроніка); Т. XXXVIII. – С. 26–38 (Наукова хроніка); 1901. – Т. XXXIX. – С. 1–56 (Наукова хроніка).

⁴⁵ Федорів І. Мирон Кордуба в історії України... – С. 48.

⁴⁶ Купчинський О. Листи М. Кордуби до М. Грушевського... – С. 177.

⁴⁷ Кордуба М. [рец.] Belger Chr. Die mykenische Localsage von den Gräbern Agamemnon's und der Seinen im Zusammenhange der griechischen Sagenentwicklung. Berlin. 1893 // Kwartalnik Historyczny (далі – КН). – 1895. – Roczn. IX. – S. 171–172.

⁴⁸ Кордуба М. [рец.] Hauvette A. Herodote, historien des médiques. Paris, 1894 // Ibid. – S. 173.

⁴⁹ Кордуба М. [рец.] Décharme P. Euripide et l'esprit de son théâtre. Paris, 1893 // Ibid. – S. 175–176.

Дослідник рецензує роботи з історії середньовічних італійських держав В. Лене-ла⁵⁰, що досліджував історію Падуї та Верони XIII ст. на підставі анналів і хронік цих міст, та Ф. Габотто⁵¹, об'єктом вивчення якого став П'ємонт. Він схвалює намагання Ф. Габотто не обмежуватися характеристикою лише внутрішньополітичної ситуації князівства, а звертатися до розгляду відносин із Францією та іншими північноіталійськими державами, підкреслює надзвичайно вдале розкриття теми дослідження. Позитивну оцінку М. Кордуби отримали також німецькомовні роботи з історії Італії Лотара фон Гайнемана «Geschichte der Normannen in Unteritalien und Sicilien bis zum Aussterben des normanischen Königshauses» (Історія норманів в Нижній Італії та Сицилії до кінця існування норманського королівського двору)⁵² та Карла Гампе «Geschichte Konradins von Hohenstaufen» (Історія Конрадіна Гогенштауфена)⁵³, де, на думку рецензента, незважаючи на достатню вже кількість літератури з цього питання, несподівано по-новому, науково і чітко показано перипиті того часу: суперництво Конрадіна та Карла де Анжу, битва гвельфів і гібелінів, повстання міст в Неаполітанському королівстві та Сицилії в 1266–1268 рр. Цікавою рецензент вважав також працю Отто Гайнріха «Die Beziehungen Rudolfs von Habsburg zu Papst Gregor X» (Зв'язки Рудольфа Габсбурга з папою Григорієм X)⁵⁴, в якій через листування Рудольфа і Григорія X розкривається боротьба за німецьку корону.

Значна кількість рецензій М. Кордуби стосується німецьких та австрійських історичних досліджень. Він розглядав, наприклад, нові публікації джерельних матеріалів, листів і рукописів, які відкривають темні сторінки середньовічної Європи («Новий архів Товариства поціновувачів німецького історичного минулого»)⁵⁵. Праці найрізноманітнішої тематики оглядає український історик у рецензії на публікацію «Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung» (Повідомлення Інституту австрійських історичних досліджень)⁵⁶.

Значну увагу приділяв історик аналізу публікацій, присвячених релігійним відношенням середньовіччя, зокрема, Реформації. Серед них праця Г. Бухвальда, в якій автор на основі листування дослідив історію міста Віттенберг та його університету з 1521 до 1546 рр.⁵⁷ На думку рецензента, заслуговує на увагу опрацювання тих листів, що характеризують систему навчання та подають інформацію про діяльність професорів. Його зацікавлення викликала й інша праця того ж автора – публікація останнього полемічного листа Мартина Лютера⁵⁸. Рецензовано також дослідження Г. Людвіга про

⁵⁰ *Korduba M.* [рец.:] Lenel W. Studien zur Geschichte Paduas und Veronas im dreizehnten Jahrhundert. Strassburg, 1893 // КН. – С. 387.

⁵¹ *Korduba M.* [рец.:] Gabotto F. Lo stato Sabauto da Amadeo VIII ad Emanuele Filiberto I. Turin, 1893 // Ibid. – С. 393.

⁵² *Korduba M.* [рец.:] Heinemann L. Geschichte der Normannen in Unteritalien und Sicilien bis zum Aussterben des normanischen Königshauses. Leipzig, 1894 // Ibid. – С. 387–388.

⁵³ *Korduba M.* [рец.:] Hampe K. Geschichte Konradins von Hohenstaufen. Innsbruck, 1894 // Ibid. – С. 388.

⁵⁴ *Korduba M.* [рец.:] Heinrich O. Die Beziehungen Rudolfs von Habsburg zu Papst Gregor X. Innsbruck, 1895 // Ibid. – С. 389.

⁵⁵ *Korduba M.* [рец.:] Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. 1894 // Ibid. – С. 393–394.

⁵⁶ *Korduba M.* [рец.:] Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. T. XV. 1894 // Ibid. – С. 395–397.

⁵⁷ *Korduba M.* [рец.:] Buchwald G. Zur Wittenberger Stadt- und Universitätsgeschichte in der Reformationszeit. Leipzig, 1893 // Ibid. – С. 586.

⁵⁸ *Korduba M.* [рец.:] Buchwald G. Martin Luthers letzte Streitschrift. Leipzig, 1893 // Ibid.

політичні та релігійні стосунки в місті Нюрнберг часів Реформації⁵⁹ та А. Гаусрата⁶⁰ про подорож Лютера до Риму. Окремі проблеми історії Німеччини реформаційних часів, внутрішньоцерковних відносин, організації та діяльності релігійних громад оглядає М. Кордуба і в кількох інших рецензіях⁶¹.

Із проблематики політичної історії європейських країн український вчений опрацював роботу французького дослідника Е. Гаманта «La guerre du nord et paix d'Oliva» (1655–1660) (Північна війна і Оливський мирний договір)⁶². На його думку, монографія не відображає цілісності подій, оскільки її автор звертає увагу переважно на роль Пруссії в конфлікті та дипломатію учасників війни. Рецензент не погодився з поглядом автора, начебто прагнення ізолювати Росію від Балтики спонукали Швецію до війни з Польщею, а вважає, що Швеція прагнула скористатися зі слабкості Польщі, щоб захопити її. На думку М. Кордуби, значну роль в подіях відіграла не тільки Пруссія, а й Франція. Загалом він схвалив намагання автора показати політику Пруссії об'єктивно, однак зазначив, що висновки дослідження не дають нічого нового.

Подальші рецензії стосуються праць російських учених з історії повстання під проводом Тадеуша Костюшка⁶³. М. Кордуба з подивом відзначив, що праця Є. Альбовського «Битва під Мацейовицями і полон Костюшка» відрізняється від інших подібних досліджень в російській історіографії, оскільки автор визнає заслуги Т. Костюшка, ставить вище за інших діячів польської історії та особливо підкреслює його авторитет серед польського населення. Праця Г. Воробйова, в якій надруковано спогади учасника повстання Я. Кілінського, що охоплюють період від квітня 1794 до лютого 1795 рр., на думку рецензента, важлива для розуміння специфіки тогочасного повстанського руху.

Нарешті, остання група публікованих рецензій охоплює дослідження прибалтійсько-білоруських теренів. У першій – на працю Є. Чехихіна «Коротка історія Прибалтійського краю»⁶⁴ відзначено, що автор зумів із маси джерельного матеріалу виділити найважливіші та найхарактерніші риси історії Прибалтики. З приводу дослідження В. Стукалича «Білорусія і Литва. Нариси з історії міст в Білорусії»⁶⁵ звертається увага на дослідження автором міського населення та його стосунків зі шляхтою, залежності шляхти від Магдебурзького права у випадку проживання у місті, ролі купецтва і цехів, внутрішньої організації міської гміни та інших питань. Автор написав свою студію на первинних джерельних матеріалах, бо в нього не було попередників,

⁵⁹ *Korduba M.* [реценз.] Ludwig G. Der Politik Nürnbergs im Zeitalter der Reformation (von 1520–1534). Göttingen, 1893 // KH. – S. 587–588.

⁶⁰ *Korduba M.* [реценз.] Hausrath Ad. Martin Luthers Romfahrt. Berlin, 1894 // Ibid. – S. 586.

⁶¹ *Korduba M.* [реценз.] Winckelmann O. Der Schmalkaldische Bund 1530–1532 und der Nürnberger Religionsfriede. Strassburg, 1892 // Ibid. – S. 587; *Ejusd.* Westermayer H. Die brandenburgisch-nürnbergische Kirchenvisitation und Kirchenordnung (1528–1533). Erlangen, 1894 // Ibid. – S. 588; *Ejusd.* Nicoladini A. Johannes Bunderlin von Linz und die oberösterreichischen Täufergemeinden in den Jahren 1525–1531. Berlin, 1893 // Ibid. – S. 588.

⁶² *Korduba M.* [реценз.] Haumant E. La guerre du nord et paix d'Oliva (1655–1660). Paris, 1894 // Ibid. – 1896. – Roc. X. – S. 406–409.

⁶³ *Korduba M.* [реценз.] Albowiskij E. Bitwa pri Maciejowicach i plen Kościuszki (Russkaja Starina. Janwar. S. 157–182). St. Petersburg, 1895 // Ibid. – S. 693–694; *Ejusd.* Worobjew H. Zapiski baszmacznika Jana Kilinskiego o warszawskich sobytjach 1794 goda i o swajoj niewole (Russkaja Starina. Fewral. S. 92–120). St. Petersburg, 1895 // Ibid. – S. 693–694.

⁶⁴ *Korduba M.* [реценз.] Czeszychin E. Kratkaja istorija Prybaltijskawa kraja. Ryga. 1894 // Ibid. – S. 413.

⁶⁵ *Korduba M.* [реценз.] Stukalicz W. K. Bieloruszija i Litwa. Oczerki iz istoriji gorodow Bielorusziji. Witebsk, 1894 // Ibid. – S. 692–693.

які б займалися цією проблемою, однак наукова вартість праці, вважає рецензент, від цього лише збільшується.

Отже, упродовж 1895–1908 рр. лише у двох періодичних виданнях – «Записках НТШ» і «Kwartalniku Historycznym» – з'явилося понад 50 рецензій та оглядів авторства М. Кордуби. Читач діставав із них відомості про тогочасне європейське наукове життя, зокрема, в царині історіографії, а молодий вчений здобув визнання в Україні та за її межами.

Іншим напрямом науково-оглядової діяльності історика була тривала участь у виданні німецького часопису «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte» (Журнал зі східноєвропейської історії). Відомий лист-відповідь М. Кордуби редакторові журналу професорові Теру на його відозву, написану “в русофільсько-польоністичному тоні” та “ігнорування української історіографії і історії в програмі видавництва”⁶⁶. Тому не дивно, що саме завдяки М. Кордубі на сторінках часопису з'явилися публікації на українську тематику, зокрема, його власні розвідки з історії України, огляди журнальних публікацій та рецензії на праці інших українських істориків.

Через огляди М. Кордуби європейський читач знайомився з широким спектром українських досліджень. Від 1911 до 1914 р. вчений подавав до журналу в рубрику «Журнальний огляд» аналіз публікацій українських науково-періодичних видань. З-поміж цих часописів найширше репрезентовані «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові» та «Записки Українського Наукового Товариства у Києві». У журналі «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte» вміщено критичні публікації історика на понад 70 розвідок, головно, представників галицького наукового середовища, київських дослідників та вчених з інших теренів України. Усього в «Журнальному огляді» опубліковано рецензії на роботи понад 30 українських істориків. Значна частина з них – науковці з Галичини, члени Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. В оглядах представлені праці М. Грушевського, І. Франка, І. Крип'якевича, І. Кривецького, М. Возняка, Я. Гординського, М. Тершаківця, І. Джиджори та багатьох інших.

Огляди віддзеркалюють найрізноманітніші проблеми тогочасних наукових студій і дають уявлення про тематику публікацій періодичних видань. Так, М. Кордуба розглядав розвідки М. Грушевського та В. Пархоменка, що стосуються вивчення слов'янських племен⁶⁷, роботи В. Бирчака, В. Переца, Л. Добровольського та М. Грушевського⁶⁸, присвячені дослідженню джерельних матеріалів, лінгвістичному аналізу української писемності та фольклорним пам'яткам. Особливо варто відзначити увагу М. Кордуби до фольклорних досліджень І. Франка. Оглядач подав чотири праці цього автора, в яких йдеться про поезію на теми героїчного минулого українського народу, зокрема, козацьких повстань Іскри, Самуся, Абазіна⁶⁹ та приватні і релігійні

⁶⁶ Купчинський О. Листи М. Кордуби до М. Грушевського... – С. 179.

⁶⁷ Korđuba M. [рец.:] Hruševskýj M. Anfänge des slavischen Lebens. Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (далі – MS) CIII, 5–27 // Zeitschrift für osteuropäische Geschichte (далі – Z. f. o. G.). – 1911. – Bd. II. – S. 120–121; Ejud. Hruševskýj M. Zur Frage der Vjatiči. MS XCVIII, 5–9 // Ibid. – S. 121; Ejud. Parchomenko Wl. Drei Zentren des alten Rus. Izvestija und Zapiski der Kaiser Akademie zu Petersburg. XVIII, 2, 1913, S. 78–79 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 585–586.

⁶⁸ Korđuba M. [рец.:] Peretz V. Ein Denkmal der ukrainischen Sprache. MS XCIII, 5–31 // Ibid. – 1911. – Bd. I. – S. 286; Ejud. Peretz V. Tatareneinfälle in Ukraine. MS CI, 130–133 // Ibid. – Bd. II. – S. 125; Ejud. Dobrovolskýj L. Variante eines Volksliedes über Erdarbeiten der Kosaken. Mitteilungen der Kiever Ševčenko-Gesellschaft (далі – Mitt. der Kiever Ševč.-Gesell.) X, 31–47 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 123–124; Ejud. Hruševskýj M. Zeitgenossische Schuldichtung über die Gefangenschaft Vyšnevečkyjs. Mitt. der Kiever Ševč.-Gesell. X, 14–18 // Ibid. – S. 118.

⁶⁹ Korđuba M. [рец.:] Franko I. 1702. Hajdamaken Aufstand. MS CVII, 10–38; CVIII, 39–56 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 111.

вірші⁷⁰. Ще одна публікація стосується церковних пісень XVII–XVIII ст. в інтерпретації М. Возняка⁷¹.

Різноманітною проблематикою у згаданій рубриці представлено козацький період та історію Гетьманщини. Увагу автора огляду привернули питання Гадяцької унії з Польщею⁷², характеристика героїчних постатей часів Козаччини⁷³, проблема походження Богдана Хмельницького⁷⁴. Питання розвитку Гетьманщини, її адміністративного поділу, внутрішньо-організаційної структури гетьманського уряду знаходимо в оглядах робіт М. Василенка та І. Джиджори⁷⁵. Оглядач аналізує і їхні праці про політику російського уряду щодо України, зокрема про економічні та політичні обмеження прав Гетьманщини⁷⁶. Доповнюють цей цикл публікацій огляди документальних матеріалів, які оприлюднив В. Модзалевський⁷⁷, досліджень історії запорізьких козаків М. Грушевського та О. Левицького⁷⁸ – про церковні справи в Запоріжжі, а також подорожі козаків до Банату після зруйнування Січі.

Ще одна група оглядів М. Кордуби стосується гайдамацького повстання в Україні 1768 р. (публікація І. Шпитковського спогадів про цю подію дрібного польського шляхтича Завроцького⁷⁹ та дослідження В. Щурата про відгомін Коліївщини в польській літературі⁸⁰). Надзвичайно широко в оглядах М. Кордуби подано праці з біографістики, серед них тексти І. Франка, Т. Реваковича, Я. Гординського, В. Радзиковича, М. Грушевського, Б. Бачинського, І. Крип'якевича⁸¹ про українських та чужоземних діячів.

⁷⁰ *Korduba M.* [рец.:] Franko I. Ein Glückspilz. MS CV, 148–165 // Z. f. o. G. – S. 110–111; *EjUSD.* Franko I. XVII bis XVIII Jahrhundert. Geistliche und kirchliche Dichtung in Ost- und Westeuropa. Einleitung zu Studien über den “Bohohlasnyk”. MS CXIII, 5–22 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 123.

⁷¹ *Korduba M.* [рец.:] Voznyak M. Aus dem Kulturleben der Ukraine im XVII bis XVIII Jahrhundert. MS CVIII, 57–102; CIX, 10–38 // Ibid. – S. 122.

⁷² *Korduba M.* [рец.:] Stadnyk M. 1658. Die Union von Hadjač. Mitteilungen der Ukrainischen Gesellschaft der Wissenschaft in Kiev (далі – MKUG) VII (1910), 65–85; VIII (1911), 5–39 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 110.

⁷³ *Korduba M.* [рец.:] Kamanin I. XVI bis XVIII Jahrhundert. Ukrainische Helden der Kosaken periode. Mitt. der Kiever Ševč.-Gesell. XI, 53–74 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 119.

⁷⁴ *Korduba M.* [рец.:] Kamanin I. Abstammung Bohdan Chmelnyčkyj. Mitt. der Kiever Ševč.-Gesell. XII, 72–77 // Ibid. – S. 121.

⁷⁵ *Korduba M.* [рец.:] Vasylenko M. Zur Verfassungsgeschichte des unter russischer oberhoheit verbleibenden Tites der Ukraine. MS CVIII, 103–116 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 111–112; *EjUSD.* Džydzora I. 1720–1730. Zur Geschichte der kosakischen General-Militärkanzlei. MS CVII, 39–51 // Ibid. – S. 115–116.

⁷⁶ *Korduba M.* [рец.:] Vasylenko M. 1757. G. N. Teplov und seine “Notiz über Mißstände in Kleinrußland”. Mitt. der Kiever Ševč.-Gesell. IX, 13–54 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 124–125; *EjUSD.* Džydzora I. 1710–1730. Die Wirtschaftspolitik der russischen Regierung gegenüber der Ukraine in den Jahren 1710–1730. MS XCVIII, 55–74; CI, 63–100; CIII, 54–97; CV, 50–91 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 112–115.

⁷⁷ *Korduba M.* [рец.:] Modzalevskij V. 1657–1695. Zur Geschichte der Güterverleihungen in der linkenseitigen Ukraine. MS CXIII, 69–76 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 121–122; *EjUSD.* Modzalevskij V. 1696–1708. Aktenstücke zur Geschichte der rechtsseitigen Ukraine. MS CXII, 120–124 // Ibid. – S. 123.

⁷⁸ *Korduba M.* [рец.:] Hruševskij M. Zaporoger Kosaken in Banat. MS CI, 134–143 // Ibid. – 1911. – Bd. II. – S. 127; *EjUSD.* Levyčkyj O. XVIII Jahrhundert. Kirchliche Angelegenheiten in Zaporozje. Mitt. der Kiever Ševč.-Gesell. X, 49–75 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 125–126.

⁷⁹ *Korduba M.* [рец.:] Špytkovskij I. 1768. Bauernaufstand in der Ukraine. MS XCVI, 58–93 // Ibid. – 1911. – Bd. I. – S. 287; *EjUSD.* Špytkovskij I. Bauernaufstand in der Ukraine. MS XCVII, 26–73 // Ibid. – 1911. – Bd. II. – S. 125.

⁸⁰ *Korduba M.* [рец.:] Ščurat V. Bauernaufstand vom Jahre 1768 in der polnischen Literatur // Ibid. – S. 125–126.

⁸¹ *Korduba M.* [рец.:] Franko I. 1840–1867. Aus dem intimen Leben der ukrainischen Gesellschaft in Galizien. MS XCIII, 70–89 // Ibid. – 1911. – Bd. I. – S. 287; *EjUSD.* Revakovyč T. 1861–1910. Antin Kobyljanskij. MS XCIV, 166–173 // Ibid. – S. 288; *EjUSD.* Hordynskij J. 1867–1881. Ivan Hušalevyč. MS XCIII, 144–157 // Ibid.;

Відгукнувся М. Кордуба на публікації М. Тершаківця та М. Возняка про діяльність «Руської Трійці» та її лідера Маркіяна Шашкевича⁸² й про взаємини визначного славіста В. Копітара з українськими літераторами⁸³, І. Кревецького про т. зв. Руський інститут при Львівському університеті («Studium Ruthenum»)⁸⁴, про національно-політичний рух у Галичині в середині XIX ст., боротьбу за поділ Галичини на дві частини: українську і польську⁸⁵, створення українських збройних формувань в 1848–1850 рр.⁸⁶, а також на праці М. Возняка про заснування Галицько-Руської Матиці та початки української преси в Галичині⁸⁷. Окремі огляди М. Кордуби стосуються досліджень з історії міст⁸⁸, організаційної структури місцевого самоврядування⁸⁹ та релігійних відносин⁹⁰. Окрім публікацій в рубриці «Журнальний огляд», він вміщує свої рецензії в розділі під назвою «Критика, реферати, повідомлення»⁹¹. Так завдяки публікаціям, рецензіям і оглядам М. Кордуби європейська громадськість мала можливість ознайомитися з досягненнями української історичної науки.

Korduba M. Radzykevič V. 1841–1876. Pawlin Swięcicki. MS CI, 109–129; CII, 127–147; CIII, 113–190 // Z. f. o. G. – Bd. II. – S. 127; Ejud. Hruševskij M. 1851–1911. Dem Andenken Jakiv Šulhyns. MS CVII, 5–9 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 119; Ejud. Bačynskij B. 1492–1508. Anfänge der politischen Laufbahn Ostafij Daškovičs. MS CXIII, 23–43 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 117–118; Ejud. Krypjakevič I. Ende XVI Jahrhunderts. Zur Tätigkeit Possevinos. MS CXII, 5–28 // Ibid. – S. 118–119.

⁸² *Korduba M. [рец.:] Teršakovec M. 1837. Über den Verlag der “Rusalka Dnistrova”. MS CVIII, 117–139 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 117; Ejud. Teršakovec M. 1830–1843. Zur Lebensgeschichte Markijan Šaškevičs. MS CV, 92–115; CVI, 77–134 // Ibid. – S. 117–118; Ejud. Voznjak M. Kleine Beiträge zur Charakteristik Markijan Šaškevičs. MS CV, 165–168 // Ibid. – S. 118.*

⁸³ *Korduba M. [рец.:] Teršakovec M. 1816–1844. Beziehungen Kopitars zu ukrainischen Schriftstellern in Galizien. MS XCIV, 84–106; XCV, 107–154 // Ibid. – 1911. – Bd. I. – S. 300–301.*

⁸⁴ *Korduba M. [рец.:] Kreveckij I. 1787–1804. Zur Geschichte des sogenannten “Studium Ruthenum” an der Lemberger Universität. MS CII, 116–126 // Ibid. – 1911. – Bd. II. – S. 128.*

⁸⁵ *Korduba M. [рец.:] Kreveckij I. 1846–1850. Teilung Galiziens. MS XCIII, 54–69; XCIV, 58–63; XCV, 54–82; XCVI, 94–115 // Ibid. – 1911. – Bd. I. – S. 297–299.*

⁸⁶ *Korduba M. [рец.:] Kreveckij I. 1849–1850. Ukrainisches Bergschützen Bataillon in Galizien. MS CVII, 52–72 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 118; Ejud. Kreveckij I. 1848–1849. Versuche der Organisation ukrainischer Nationalgarden in Galizien. MS CXIII, 77–146 // Ibid. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 130–131.*

⁸⁷ *Korduba M. [рец.:] Voznjak M. 1848. Zur Geschichte der kulturellen und wissenschaftlichen Organisation in Galizien // Ibid. – S. 129; Ejud. Voznjak M. 1848. Anfänge der ukrainischen Presse in Galizien. MS CXI, 140–159 // Ibid.*

⁸⁸ *Korduba M. [рец.:] Sozanskij I. XVII Jahrhundert. Geschichte der Stadt Brody. MS XCVII, 5–25; XCVIII, 10–30; CII (1911), 88–115 // Ibid. – 1911. – Bd. II. – S. 126–127.*

⁸⁹ *Korduba M. [рец.:] Sribnyj F. Ende 16 bis Mitte 17 Jahrhundert. Organisation der Lemberger Stauropigial Bruderschaft. MS CVI, 25–40; CVIII, 5–38; CXI, 5–24; CXII, 59–73; CXIV, 25–56 // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 108–110; 1913–1914. – Bd. IV. – S. 119–121.*

⁹⁰ *Korduba M. [рец.:] Levyckij O. 1765–1767. Briefe des Abst von Lebedyn, Philotheus Kontarovskij. Mitt. der Kiever Ševč.-Gesell. IX, Beilage S. 1–28 // Ibid. – S. 126; Ejud. Bordun M. XVIII Jahrhundert. 2 Hälfte. Aus dem Leben der ukrainischen Geistlichkeit der Lemberger Diözese in der zweiten Hälfte des XVIII Jahrhunderts. MS CIX, 39–90; CX, 55–100 // Ibid. – S. 126–127; Ejud. Hordynskij J. 1869. Mychajlo Kuzemskij als Kandidat auf dem Lemberger Metropolitensstuhl. MS CXII, 124–128 // Ibid. – S. 131.*

⁹¹ *Korduba M. [рец.:] Lukinich I. Keresdi báró Bethlen Ferenc (Freiherr Franz Bethlen Keresd). In der Zeitschrift: Szazadok (Jahrhunderte) XLII. S. 677–696; 781–805; 884–894 // Ibid. – 1911. – Bd. I. – S. 426–430; Ejud. Paszkiewicz H. Jagiellonowie a Moskwa. (Die Jagellonen und Moskau.) Bd. I. Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku. (Litauen und Moskau im 13. und 14. Jahrhundert.) Warschau, 1935 // Ibid. – 1935. – Bd. IX (N. F. V). – S. 108–117; Ejud. Materialy do istoriji halycko-ruškoho škilnyctva XVIII i XIX v., vydani pid redakcieju Stefana Tomašivskogo (Materialien zur Geschichte des galizisch-ruthenischen Schulwesens im XVIII und XIX Jahrhundert, hrg. unter Redaktion von St. Tomašivskijs). Lemberg, 1909 (In: Ukrainisch-ruthenisches Archiv. Bd. IV) // Ibid. – 1913. – Bd. III. – S. 249–250; Ejud. Fraş L. Obrona Zbaraża w r. 1649. (Die Verteidigung von Zbaraž im Jahre 1649). Krakau, 1932 // Ibid. – 1932. – Bd. VII (N. F. III). – S. 113–116.*

Поряд із публікаціями у згаданих вище часописах, рецензії українського вченого з'являлися також на сторінках «Старої України», «Літературно-наукового вісника», київського журналу «Україна», буковинського видання «Каменярі» та інших українських, польських, чеських і австрійських видань.

Підсумовуючи, зазначимо, що процес формування М. Кордуби як вченого відбувався в тісній співпраці з М. Грушевським. Під впливом відомого вченого та його науковим керівництвом молодий дослідник заявив про себе як серйозний, працьовитий, критичний історик. М. Грушевський активно залучав М. Кордубу та інших талановитих учнів до самостійної праці, результати якої негайно з'являлись у виданнях Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, допомагав розвивати навички наукової роботи. Так відбувалося творче зростання молодого вченого та розширювалося коло його наукових зацікавлень. Одним із напрямів наукової праці М. Кордуби стали критико-оглядові статті та рецензії. Вчений публікував свої критичні дослідження в різноманітних виданнях та часописах, серед яких за кількістю вміщених матеріалів вирізняються «Записки НТШ», «Kwartalnik Historyczny», «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte». Його публікації та огляди свідчать про надзвичайно широку тематичну зацікавленість, глибокі та об'ємні знання з історії, багатовимірність світогляду. Вони були дуже потрібними тогочасній історичній науці, мали велике інформативне значення. Чимало зробив М. Кордуба для того, щоб ознайомити українців із досягненнями європейської історичної науки, а водночас, щоб європейська громадськість мала уявлення про Україну, її історію, видатних діячів.

На останок відзначимо, що навіть ставши відомим істориком, М. Кордуба постійно радився з М. Грушевським з різних наукових та приватних питань. Між вченими налагодилися тісні товариські контакти, існувала взаємна повага. М. Кордуба зберіг її назавжди, ставши гідним продовжувачем справи свого великого вчителя.

AT THE ROOTS OF THE RESEARCH AND BIBLIOGRAPHICAL ACTIVITIES OF MYRON KORDUBA

Oleh PIKH

*The Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies
the National Academy of Sciences of Ukraine,
4, Kozel'nyts'ka St., L'viv, 79026, Ukraine*

The article focuses on the shaping of the research and bibliographical interests of Myron Korduba and the influence of the pedagogical principles of Mykhailo Hrushevs'kyi on the directing of the research outlook of the young historian. The activities of M. Korbuba as the author of research and critical reviews in Ukrainian and foreign periodicals have been analyzed.

Key words: Myron Korduba, Mykhailo Hrushevs'kyi, review, research and critical review, historiography.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.2004

Прийнята до друку 16.01.2006